

УДК 159.922.76:376

**ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ВАДАМИ
ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ**

Лисенко Т.С.

В останнє десятиріччя навколишній світ кардинально змінився в усіх сферах життєдіяльності людини, що суттєво позначилося на формуванні адаптативних процесів у дітей, юнацтва та дорослих і це потребує подальшої розробки заходів та засобів попередження розвитку дезадаптивних психофізіологічних реакцій. Перцептивно-когнитивний розвиток дітей сьогодні відбувається на якісно іншому підґрунті генотип - середовищних взаємодій і тому цілком зрозуміло, що психосоматична і психофізіологічна складові детермінації поведінки дитини, яка зростає та виховується в умовах комп'ютерної субкультури, соціальних негараздів і міграційних процесів, передбачає активізацію і консолідацію відмінних від минулих років нейропсихосоматичних та психофункціональних детермінант онтогенетичного розвитку. В дійсний час спостерігаються закономірні відмінності в консолідації певних психофункціональних систем мозку в пренатальний період розвитку дитини та на подальших вікових етапах індивідуального онтогенезу в цілому. Соціальні виклики до дитини по багатьох аспектах залишилися такими, що не відповідають змінам у специфічній організації психічних процесів у конкретної дитини, а від так в дійсний час для подолання вищевказаної невідповідності необхідна принципова зміна педагогічної парадигми, а саме перехід до розробки міждисциплінарної концепції психолого – педагогічного супроводу дітей, в особливості при дизонтогеніях. Дитяча дезадаптація в теперішній час вже не є вузько-професійною

проблемою спеціальної психології, логопедії, клінічної психології, корекційної педагогіки, оскільки проблема оптимізації психофізичного розвитку дитини набула провідного медико – соціального та прикладного значення.

В цьому сенсі проблему перцептивно-когнитивного розвитку дітей, зокрема і при відхиленнях від нормативних траєкторій онтогенезу доцільно розглядати в контексті проблеми індивідуально-типологічних відмінностей с позицій міждисциплінарного та нейроонтогенетичного підходів. Згідно постулатів системно-еволюційної теорії, яка є базовою для всіх природничих наук, універсальні закономірності нейроонтогенетичного розвитку дитини є ідентичними для наднормативного і нормативного розвитку, субнорми, препатології і патології.

Стан психосоматичного здоров'я дитячої популяції в Україні в теперішній час є катастрофічним, що викликає цілком обґрунтоване занепокоєння не тільки батьків, а й всіх фахівців медико-психолого-педагогічного профілю, які приймають участь в реабілітаційному процесі в закладах оздоровчого типу. Слід констатувати те, що жодна з умов адекватного психофізичного розвитку дитини сьогодні не виконується задовільно і внаслідок цього сучасні діти слабкі психосоматично і в певній мірі є депривованими та дезадаптованими. Цілком зрозуміло, що медико-психолого-педагогічне супроводження процесів розвитку та реабілітації дитини в курортно – санаторних умовах завжди повинне починатися з вибору базової теорії яка має відповідати аналізу реальної ситуації в суспільстві. Провідну роль у погіршенні стану психосоматичного здоров'я дитячого населення в останні роки відіграє невідповідність між біосоціальним середовищем існування сучасної дитини і тими можливостями взаємодії з ним, які споконвіку забезпечувалися еволюційно стабільними механізмами нейросоматичної організації індивіда. Цей процес ми спостерігаємо з огляду на зростання системної дезадаптації дітей, бо в теперішній час абсолютно

неправомірно оцінювати соматичний і психічний стан дітей виходячи з минулих нормативних показників 20-річної давнини [1, 2].

В дійсний час значних успіхів досягли клінічні дисципліни, зокрема неонатологія, що надало шанс виживання тим новонародженим, які цього шансу не мали, але комплекс можливих проблем відхилень від нормативних траєкторій індивідуального розвитку залишається з такими дітьми та їх батьками назавжди. Трагічне і цілком зрозуміле бажання батьків уникнути нозологічного діагнозу призводить до того, що вони не звертаються до медико-психолого-педагогічних комісій, де мають отримати фахове заключення за результатами комплексного психофізіологічного обстеження, а відвідують з метою поліпшення психосоматичного стану дитини вузько профільних спеціалістів, що практикують у багаточисельних Центрах розвитку дітей та Медичних центрах. Але до теперішнього часу ще достеменно не позначена, навіть професіоналами, карта таких територій, як «онтогенез/дизонтогенез» психічної діяльності, вона чітко не топографована, в особливості для дітей раннього віку. Тому тільки за умови її чіткого комплексного визначення, упізнання та детального опису спеціалістами різного профілю в контексті міждисциплінарного підходу може бути реалізована розробка методології надання кваліфікованої психолого-педагогічної допомоги дітям з різними варіантами психосоматичного розвитку. При наявності інтернет-ресурсів можливою є трансляція усього арсеналу знань, щодо науково-теоретичних розробок фахівців різного профілю і завдяки цьому сьогодні на перший план виступає необхідність міжпрофесійної взаємодії для створення індивідуалізованих схем корекційно-розвиваючого навчання та реабілітації для кожної дитини. В дійсний час більш ніж 60 % дітей народжується з наявністю перинатального ураження мозку, але фахівці психолого-педагогічного профілю не завжди розуміють специфіку наслідків цих уражень для психофізичного розвитку дитини на всіх вікових етапах її постнатального онтогенезу.

Усвідомлення сучасних антропологічних знань, наукових здобутків провідних фахівців світу в галузі системних адаптаційних процесів, вроджених моделей поведінки, еволюційних процесів саморегуляції, холістичної природи самоактуалізації особистості, психогенетики онтогенезу/дизонтогенезу є необхідним теоретико-методологічним підґрунтям для розробки заходів надання дієвої спеціалізованої психолого-педагогічної допомоги дітям, зокрема в умовах рекреаційних закладів санаторно-курортного та оздоровчого типів. Йде мова не про абстрактне теоретизування, що пов'язане з проблемами психічного онтогенезу і патологією нейроонтогенезу, а про необхідність впровадження міждисциплінарної парадигми, яка дозволяє розглядати закономірності типології індивідуальних відмінностей при нормативних траєкторіях психосоматичного розвитку і специфіку їх актуалізації при відхиленнях у психофізичному стані дітей на сучасному етапі еволюції антропологічних знань.

Така категорія дітей з специфічними особливостями організації мозкової діяльності зіставляла в дев'яності роки 80% від загальної кількості дітей з відхиленнями в онтогенетичному розвитку. Але за останні двадцять років умови для психосоматичного розвитку сучасних дітей значно змінилися, насамперед це стосується антенатального періоду онтогенезу в наслідок негативного впливу ендо-, та екзогенних чинників. Також суттєву роль в цих змінах відіграє вплив несприятливих соціокультурних факторів на становлення та формування фенотипічних психологічних ознак дитини в постнатальний період.

В теперішній час нейропсихологія дитячого віку дійшла того висновку, що незалежно від наявності, чи відсутності у дитини «діагнозу» у абсолютній кількості сучасного дитячого населення (більш ніж у 70%) на перший план виступає такий патогенетичний церебральний механізм, як препатологічний стан найбільш рано дозріваючих підкоркових і ствольних утворень мозку. Необхідно підкреслити, що ці морфо-функціональні структури мозку формуються

переважно в перинатальному періоді, вони детермінують особливості його перебігу і зіставляють морфо-функціональне підґрунтя для всіх наступних періодів постнатального онтогенезу. Функціональне призначення ствольних і підкоркових утворень мозку полягає в тому, що саме вони забезпечують актуалізацію життєво важливих аспектів психічної діяльності індивіда. Завдяки ним відбувається закладка фундаменту для формування інтегративної діяльності мозку за вертикальною віссю нейросоматичної організації людини, як у висхідних напрямках (стволо-кортикальні, таламо-кортикальні, каудато-кортикальні, амігдало-кортикальні та інші), так і в низхідних напрямках, що обумовлює утворення нейронних мереж ретикулярної формації мозку на протязі всіх відділів ЦНС (миттєві спінально-підкорково-коркові взаємодії за аферентними і еферентними нервовими шляхами). Завдяки нервовим центрам підкоркових і ствольних утворень головного мозку реалізується соматична і вегетативна нервова регуляція. Цей нейросоматичний «каркас» формує, модулює, контролює та вдосконалює всі соматичні, когнітивні, емоційно-вольові та мотиваційно-споживчі процеси в їх взаємодії по забезпеченню оптимуму життєдіяльності організму (фізіологічна регуляція). Саме завдяки цьому нейросоматичному каркасу забезпечується ієрархія регуляторних впливів ЦНС (нейро-іммуно-ендокринна регуляція) та оптимальні траєкторії індивідуального розвитку дитини, що стосується в першу чергу несвідомих і свідомих рівнів поведінки в умовах постійної зміни зовнішнього та внутрішнього середовища. Необхідність такої вертикальної регуляторної ієрархії обумовлена тим, що еволюційно знадобилася потреба підкоряти вимоги власного організму (вітальні, енергетичні, когнітивні, емоційні, мотиваційні) складним умовам середовищних впливів і соціокультурного існування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глейтман Г., Фридлунд А., Райсберг Д. Основы психологии / Генри Глейтман, Алан Фридлунд, Даниэль Райсберг // Пер. с англ. под ред. В.Ю.Большакова, В.Н.Дружинина. – СПб.: Речь, 2001. – 1248 с.
2. Дегтяренко Т. В. Психофизиология раннего онтогенеза: Учебник для студентов высших учебных заведений. К.: УАИП «Рада», 2011. – 352 с.
3. Семенович А.В. Введение в нейропсихологию детского возраста: Учебное пособие. – М.: Генезис, 2005. – 319 с.
4. Клиническая психология: Учебник для вузов / Под ред. Б.Д.Карвасарского. – СПб.: Питер, 2004. – 960 с.